

You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: Cechy elementarnej muzykalności dziecka

Author: Jadwiga Uchyła-Zroski

Citation style: Uchyła-Zroski Jadwiga. (2014). Cechy elementarnej muzykalności dziecka. W: U. Szuścik, B. Oelszlaeger-Kosturek (red.), "Dziecko w świecie innowacyjnej edukacji, współdziałania i wartości. T. 1" (S. 137-144). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Cechy elementarnej muzykalności dziecka

Emocjonalny stosunek dziecka do muzyki wywołany uczuciem kochania

Paulo Coelho dostrzegł zależność: zawsze, gdy kochamy, pragniemy być lepsi, niż jesteśmy¹. Zdaniem autora sentencji działania człowieka wypływające z uczuć kochania posiadają wielką moc dokonywania przemian w osobie ludzkiej. Coelho zakłada, że pragnienie zmiany jest tak mocne, iż dotyka każdego kochającego. Ponadto podkreśla, że uczucie kochania wywołuje w człowieku wiele potrzeb i dążeń do przemian. Każdy człowiek, a szczególnie dziecko posiada wewnętrzną potrzebę i nieodpartą dążność do wprowadzania wokół siebie zmian, a obdarzony uczuciem kochania swego obiektu chce być lepszy, niż jest w danej chwili.

W słowach Paula Coelho można także znaleźć wiele odniesień do codziennego życia. Dorosły, a szczególnie dziecko chce być akceptowane i kochane przez najbliższe otoczenie. Z wielką gorliwością zabiega, by być kochanym. Przyjazne dla dziecka środowisko sprawia, że czuje się w nim dobrze, jest zadowolone, uśmiechnięte i radosne.

U dziecka, u którego przedmiotem zainteresowań jest sztuka i jest obiektem głębokich uczuć kochania, wszelkie działania na jej rzecz będą przyjemnością i stałą potrzebą. Trud poznawania sztuki przez zamieni się w ciekawość poznawczą i myślenie pytajne.

Podobnie dzieje się z nauczycielem: ten, który pokochał swoich uczniów, lekcje muzyki, bycie sumiennym nauczycielem, wychowawcą estetycznym, zawsze będzie widział potrzebę doskonalenia własnego warsztatu dydaktycznego i artystycznego, będzie dążył do pozytywnych zmian osobowych i kompetencyjnych, a w działaniach na rzecz wychowanków będzie poszukiwał różnych płaszczyzn oraz sposobów komunikacji niosącej obopólną satysfakcję. Rozumienie przez nauczyciela piękna, bogactwa sztuki jest owocem jego wieloletniego kształcenia i wyniesionych z uczelni kompetencji. Tym

¹ P. Coelho: *Miłość. Myśli zebrane*. Tłum. Z. Stanisławska. Warszawa, Drzewo Babel, 2009.

darem mądrości artystycznej nauczyciel musi się umieć dzielić z każdym dzieckiem bez względu na poziom umiejętności muzycznych. Jak mówi P. Coelho: „Gdy kochamy i całkowicie ufamy ukochanej osobie, czujemy się tak silni, że możemy stawić czoło światu. Odczuwamy spokój, bo wiemy, że nic nie pokona naszej wiary”².

Działalność ludzka zwana kochaniem to darzenie uczuciem miłości obiektu kochanego, przywiązanie „do kogoś”, to nieodparta chęć przebywania z osobą, która dostarcza nam pozytywnych wrażeń, emocji, z którą jest nam dobrze³. Szczere uczucie kochania potrafi być tak głębokie, że przenika całą osobowość człowieka, uzewnętrzniając się w jego zachowaniach, gestach, słowach, mimice, ubiorze, formach pracy. Współczesne poglądy Coelho w konfrontacji z myślicielami starożytności dają nieco inne spojrzenie na waloryzowanie uczuć kochania.

Platon stwierdził, że uczucie kochania dla filozofa oznacza: „myśleć to, co prawdziwe, czuć to, co piękne i kochać to, co dobre, w tym Platon upatruje cel rozumnego życia człowieka” – pisał Tatarkiewicz⁴. Poczucie piękna to poczucie ładu, miary, proporcji, zgodności części między sobą, czyli harmonii. Słowa starożytnej triady mówiące, czym jest dobro, prawda i piękno, mimo upływu czasu wciąż nie tracą swej aktualności. Dotykają bezpośrednio lub pośrednio wielu problemów współczesnej edukacji. Przypominają nam, ażeby wiedza przekazywana uczniom była rzetelna i oparta na prawdzie, bogata w piękno estetyczne i wartości, służyła dobru dziecka i nauczycielowi.

W przytoczonych powyżej dwóch stanowiskach badaczy można zauważyć pewne różnice. Uczucie kochania w poglądach Paula Coelho skierowane jest na osobę, natomiast w czasach starożytnych obiektem kochania były bardzo często zjawiska estetyczne i rzeczy.

Można też zauważyć, że szczególną rolę rozbudzania uczuć ludzkich przypisano i przypisuje się nadal sztukom pięknym. Muzyka jako sztuka potrafi dotrzeć do najgłębszych pokładów ludzkiej świadomości, uczuć, wrażliwości i emocjonalności człowieka. Poszczególne jej elementy i cechy połączone ze słowem sprawiają, że w muzyce dziecko dostrzega epizody własnego życia, zaspokaja tęsknoty, marzenia, aplikuje potrzeby wyrażania siebie, własne doznania radości czy smutku.

Działania kochającego człowieka są zazwyczaj trafniejsze, napełnione radością i wielością twórczych pomysłów. Człowiek kochany potrafi kochać z wzajemnością i obdarzać jeszcze gorętszym uczuciem innych. Twarz osoby kochającej jest uśmiechnięta, radosna, serdeczna, rozpromieniona blaskiem oczu.

Życie dziecka to jego świat rzeczywisty, dom rodzinny, szkoła i klasa lekcyjna, podwórko z rówieśnikami, a czasem świat jego marzeń, fantazji i dążeń. Jego muzyczna wrażliwość sprawia, że postrzega otaczający świat bogato i różnorodnie⁵. Drogowskazem i przewodnikiem w urzeczywistnianiu dziecięcych marzeń jest osoba nauczyciela, który prowadzi dziecko po różnych tajnikach wiedzy artystycznej, kształtuje wielorakie umiejętności muzyczne, ubogaca sferę uczuć i emocjonalny do niej stosunek.

² Tamże, s. 126.

³ W. Cienkowski: *Praktyczny słownik wyrazów bliskoznacznych*. Warszawa, BGW, 1993, s. 77.

⁴ Zob. W. Tatarkiewicz: *Dzieje sześciu pojęć: sztuka, piękno, forma, twórczość, odtwórczość, przeżycie estetyczne*. Wrocław, Ossolineum, 1982.

⁵ Zob.: *Dziecko w świecie muzyki*. Red. B. Dymara. Kraków, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, 2000.

Zasadniczym przejawem muzykalności dziecka jest zdolność do emocjonalnego i uczuciowego przeżywania muzyki. Dziecko muzykalne reaguje i ochoczo przejawia wrażliwość na cechy muzyki. Jest zdolne do jej postrzegania i rozumienia zgodnie ze swoimi odczuciami. Potrafi w każdej sytuacji rozkoszować się muzyką: bawić się, tańczyć, wtórować do jej rytmu, reagować mimicznie na słyszane dźwięki, tempo, harmonię, nastrój w utworze, być w tych działaniach rozluźnione, ale i zdyscyplinowane. **Aby móc jednak wyrobić ten rodzaj wrażliwości na muzykę jako zdolność do uczuciowego jej przeżywania, dziecko musi posiadać pewną elementarną muzykalność, która umożliwi mu właściwą percepcję utworów muzycznych.**

Czynniki wspierające rozwój muzyczny dziecka

Pozytywne nastawienie dziecka do muzyki pozwala nauczycielowi uzyskać pełną przychylność wobec proponowanych mu na lekcji działań dydaktycznych. Aktywna postawa dziecka wyraża się w różnych rodzajach kontaktów ze sztuką muzyczną. Jednakże efekty pracy ucznia w dużej mierze uwarunkowane są jego naturalnymi predyspozycjami. Do podstawowych uwarunkowań zaliczamy potencjał muzyczny i psychiczny dziecka. Ważność intelektu, procesów psychicznych w poznawaniu i tworzeniu artystycznym dziecka znalazła uzasadnienie w słowach Benedetto Croce: „sztuka i intelekt są dwoma skrzydłami tej samej istoty żywej, tylko wspólnie zapewniają one lot ducha ludzkiego ku najwyższym kręgom świadomości”⁶. Ważnym momentem w początkowym etapie pracy nauczyciela z dzieckiem jest określenie poziomu możliwości i zdolności muzycznych, tak zwanej **bazy zdolności muzycznych i pozamuzycznych** jako cech elementarnej muzykalności.

Baza potencjalnych zdolności dziecka określa próg możliwości dziecka i nauczyciela w początkowym etapie pracy dydaktycznej. Wiedza o poziomie rozwoju muzycznego dziecka pozwala nauczycielowi na trafniejszy wybór treści dydaktycznych, form i metod pracy, sposobów komunikacji, odpowiednie dostosowanie tempa pracy do możliwości uczniów. Innym powodem, dla którego nauczyciel powinien określić bazę zdolności muzycznych i pozamuzycznych dziecka, jest właściwe nawiązywanie relacji edukacyjnych. Pierwsze kontakty dziecka z nowym nauczycielem muzyki mogą decydować o dalszych efektach rozwoju i gotowości do pracy artystycznej ucznia.

Na temat tego, jakie cechy stanowią o potencjale rozwoju muzycznego dziecka, wypowiedało się już wielu psychologów muzyki. Przytoczę poglądy zawarte w publikacji Marii Manturzewskiej i Haliny Kotarskiej, które prezentują współczesne rozumienie problematyki uzdolnień.

⁶ B. Croce w: H. Read: *Wychowanie przez sztukę*. Tłum. A. Trojanowska. Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk, Ossolineum, 1976, s. 119.

Właściwe przeżycie i świadomy odbiór utworów muzycznych możliwy jest jedynie dzięki prawidłowemu postrzeganiu cech muzyki, tzn. dokładnemu spostrzeganiu wysokości, siły i budowy dźwięków, stosunków dźwięków w układzie melodycznym współbrzmieniowym oraz tonalnej funkcji dźwięków i ich układu rytmicznego⁷.

Do podstawowych zdolności muzycznych dzieci zalicza się słuch muzyczny i poczucie rytmu. Słuch muzyczny pozwala świadomie i „rozumnie wysłyszeć” dźwięki pod względem ich wysokości, czasu trwania, barwy, siły brzmienia, a dopiero w dalszych etapach pracy dydaktycznej następuje uwrażliwianie na świadome „wysłyszenie” liczby dźwięków. Rozpoznawanie liczby współbrzmiących dźwięków daje dziecku podstawy myślenia i słyszenia harmonicznego. Inne doznania muzyczne dziecka koncentrują się na rytmie.

Poprawne jakościowe rozpoznawanie cech dźwięków przez dziecko prowadzi do poznawania i rozróżniania cech rytmicznych.

Słuch muzyczny – wyraża się w trafnym rozpoznawaniu stosunku i cech wysokości następujących po sobie dźwięków, charakteryzuje poczucie tonalne u dziecka.

Słuch muzyczny może być: (1) **wysokościowy**, kiedy dziecko potrafi zapamiętać i odtworzyć wysokość słyszanego dźwięku, poprawnie intonuje; (2) **tembrowy** (posiada wrażliwość na barwę, rozpoznaje źródło powstania dźwięku), (3) **dynamiczny** (posiada wrażliwość na siłę dźwięku). **Słuch muzyczny** warunkuje percepcję utworów muzycznych i **opiera się na dwóch podstawowych zdolnościach**:

- poczuciu tonalnym: jako zdolności do różnicowania funkcji tonalnych poszczególnych dźwięków melodii (np. odczuwanie ciężenia tonalnego) oraz
- słuchowych wyobrażeniach muzycznych: zdolność ta jest niezbędna do prawidłowego odtwarzania (zaśpiewania) melodii.

Do ważnych cech słuchu muzycznego należą określenia **słuch bierny** oraz **czynny**.

Są dzieci, które potrafią rozpoznać melodię, wskazać na błędne jej odtwarzanie, ale same nie potrafią jej wykonać. Wówczas mówimy o słuchu muzycznym biernym. Słuch czynny pozwala na trafne rozpoznanie i odtworzenie melodii.

Dziecko potrafi rozpoznać melodię, zapamiętać i poprawnie odtworzyć jej przebieg – słuch czynny. Dziecko potrafi rozpoznać melodię, uchwycić błędne jej prezentacje, ale nie potrafi samodzielnie jej odtworzyć – słuch bierny.

Zadaniem nauczyciela jest właściwy dobór ćwiczeń i sugestii wspomagających procesy zapamiętania i przechowania w pamięci melodii, by dziecko w każdej chwili potrafiło ją powtórzyć. Pomocne w tym mogą być graficzne wykresy na tablicy przebiegu linii określające wysokość dźwięków względem siebie lub wskazywanie ruchem dłoni przebiegu linii melodycznej, rysowanie przebiegu linii melodycznej gumką na pulpicie stolika i inne. Do ważnych pojęć w procesie kształtowania słuchu wysokościowego dziecka należy uchwycenie relacji interwałowych dźwięków, tj. wysokości dźwięków względem siebie: „wyżej”, „niżej”, „na tej samej wysokości”. Powyższe przykłady muzyczne aktywizują zespoły receptorów i umożliwiają procesy ich postrzegania i słyszenia. Istotnie wspomagają procesy pamięci i myślenia kształcą słuch wysokościowy. Następnie należy kształtować u dziecka słuch barwowy, czyli umiejętność rozpoznawania źródeł tworzą-

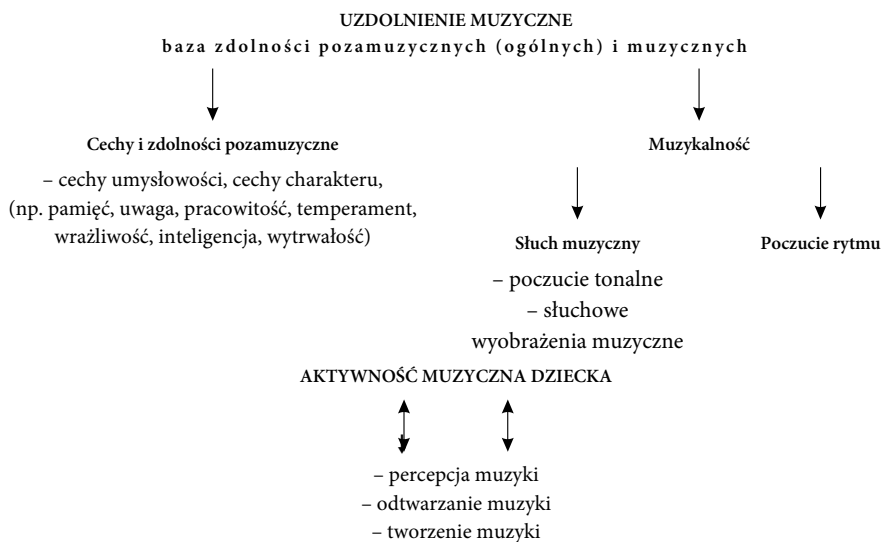
⁷ M. Manturzevska, H. Kotarska (red.): *Wybrane zagadnienia z psychologii muzyki*. Warszawa, WSiP, 1990.

cych dany dźwięk (np. barwa instrumentu strunowego, perkusyjnego, głosu ludzkiego). Kiedy dziecko wykazuje swobodę w określaniu cech dźwięku pod względem wysokości, barwy, liczby współbrzmiących dźwięków (np. jeden, dwa, wiele), nauczyciel powinien stale utrwać i rozwijać nabyte umiejętności.

Ważnym elementem pracy jest zwrócenie uwagi nauczyciela na cechy pozamuzyczne dziecka. Należą do nich procesy psychiczne (np. wrażenia i spostrzeżenia, wyobrażenia, pamięć, uwaga, myślenie), właściwości psychiczne (np. inteligencja), właściwości osobowe (cechy charakteru, pracowitość, cierpliwość, systematyczność).

Działania dydaktyczne nauczyciela muszą się liczyć nie tylko z muzykalnością uczniów, lecz również z ich umysłowością, uczuciowością i cechami charakteru.

Jak podają badacze psychologii muzyki: przez uzdolnienie muzyczne rozumie się takie połączenie zdolności ogólnych pozamuzycznych i muzycznych, które umożliwią dziecku skuteczne zajmowanie się działalnością muzyczną⁸ (patrz graf 1.) Cechy te, choć niezwiązane z muzykalnością, stwarzają dobre lub słabe warunki do jej rozwoju u danego dziecka, a w przypadkach krańcowych (chorobowych) mogą ten rozwój uniemożliwić.

Graf 1. Cechy uzdolnień muzycznych

Właściwe przeżycie i odbiór utworów muzycznych możliwe są jedynie na podstawie prawidłowej ich percepcji, tzn. dokładnego spostrzegania wysokości, siły i budowy dźwięków, stosunków w układzie melodycznym i współbrzmieniowym oraz tonalnej funkcji dźwięków i ich układu rytmicznego.

W miarę kształcenia i rozwoju elementarnej muzykalności wyrabiamy u dzieci tzw. muzykalność wyższego rzędu, czyli zdolność do rozumienia i przeżywania bardziej złożonych w budowie utworów muzycznych, a w tym:

⁸ M. Manturzevska, H. Kotarska (red.): *Wybrane zagadnienia...*, s. 123–163.

- dostrzeganie budowy frazy muzycznej,
- rozumienie form muzycznych,
- wyrabianie smaku muzycznego i stylu.

Działania te kształtowane są w następnych etapach edukacji muzycznej dziecka, tj. począwszy od klasy IV. W dalszym ciągu muzyka kształtuje i doskonali umiejętności wykonawcze odtwórcze i twórcze (śpiew, grę na instrumentach, percepcję muzyki, rzadziej umiejętności ruchowe, taneczne i zabawowe). Działania te występują w aktywności odtwórczej i twórczej dziecka. Ciągłe obcowanie z muzyką kształtuje rozumienie estetycznej istoty muzyki w zakresie stylu muzycznego. Poznawcze działania muzyczne nie mogą być pozbawione wiedzy o muzyce jako sztuce. Wiadomości teoretyczne w klasach wczesnej edukacji realizowane są współmiernie z działaniem artystycznym dziecka, natomiast w klasach starszych mogą stanowić główny temat lekcji.

Wszystkie elementy muzyki ściśle łączą się ze sobą i tworzą całość w postaci utworu muzycznego. Trzeba jednak zaznaczyć, że realizacja różnorodnych elementów wychowania muzycznego, konieczność ich integracji dla wielu nauczycieli o słabym przygotowaniu muzycznym może być istotną przyczyną trudności w powszechnym i skutecznym prowadzeniu zajęć. Najczęściej nauczyciele ci realizują tylko niektóre elementy w zakresie kształcenia podstawowych umiejętności praktycznych, przekazywania wiedzy teoretycznej, rzadziej występuje troska o kształcenie wrażliwości artystycznej dziecka.

Stałe i częste obcowanie dziecka z muzyką sprawia, że początkowo mało znany język muzyki będzie stopniowo przyjmowany ze zrozumieniem i należną uwagą. Stanie się fundamentem do kształtowania wrażliwości emocjonalnej na jej cechy.

Doniesienia z badań

Odwołując się do wiedzy teoretycznej i własnych doświadczeń wyniesionych z praktyk pedagogicznych i artystycznych, udzieli odpowiedzi w formie twierdzeń lub opinii na pytanie: Kiedy dziecko kocha muzykę?

Komentarz wprowadzający do testu. Różne funkcje słowa „kiedy”:

- 1) Kiedy? – zaimiek zastępujący określenia czasu;
- 2) Kiedy? – spójnik rozpoczynający zdanie podrzędne oznaczające przyczynę, warunek czegoś (skoro, ponieważ, jeżeli);
- 3) Kiedy? Spójnik łączący zdania o treści przeciwstawnej, kontrastującej.

Teza: Wrażliwość muzyczna jest podstawą muzykalności i emocjonalnego stosunku dziecka do muzyki.

Praca pisemna: studentka Iwona C., I uz. 2010 r. Przedmiot: pedagogika muzyki.

Dziecko kocha muzykę, kiedy sprawia mu ona przyjemność, kiedy kojarzy się z zabawą, z przyjemnym spędzeniem wolnego czasu. Kiedy aktywne działania podejmowane podczas słuchania muzyki wiążą się z nią i sprawiają mu przyjemność. Dziecko kocha muzykę, kiedy od najmłodszych lat jest z nią zapoznawane, oswajane, ma z nią częsty kontakt.

Aby dziecko pokochało muzykę, nauczyciel prowadzący je w szkole powinien mieć zainteresować nią dziecko, ukazać, że muzyka może kojarzyć się z dobrą zabawą, przyjemnością, być źródłem pozytywnych uczuć, bawić, czasem uspokajać. Dziecko kocha muzykę, kiedy nauka przebiega dla niego w przyjemnej formie, kiedy ma z nią kontakt bezpośredni, aktywny (gra na instrumentach, śpiewa, tańczy, eksperymentuje). Dużą rolę w utrwalaniu pozytywnych uczuć do muzyki odgrywają rodzina i rówieśnicy.

Analizując powyższy tekst na temat: „Kiedy dziecko kocha muzykę?”, autorka użyła następujących wskazań:

1. Kiedy muzyka sprawia dziecku przyjemność, rozbudza zainteresowania, kojarzy się z zabawą, przyjemnym spędzeniem wolnego czasu, wywołuje pozytywne odczucia, dziecko ma bezpośredni z nią kontakt, doświadcza jej w działaniach.
2. Poszukując odpowiedzi na pytanie: **Kto może mu pomóc**, by muzykę pokochać? Odpowiada: nauczyciel, rodzina, a także rówieśnicy.
3. Autorka wskazuje na **istotę kompetencji muzycznych nauczyciela** w rozbudzaniu pozytywnego nastawienia do muzyki i przedmiotu.
4. Autorka dostrzega potrzebę aktywności odtwórczej, a także eksperymentowania dziecka podczas testowania własnych pomysłów muzycznych.
5. Autorka poszukuje argumentów w sferze psychologicznej dziecka, pedagogicznych działaniach nauczyciela, wychowawczej roli domu rodzinnego. Nie pomija roli środowiska rówieśniczego w rozbudzaniu zainteresowań muzycznych i ciekawości poznawczej.
6. Studentka posiada wiedzę o dziecku, jego potrzebach w zakresie kształtowania pozytywnych reakcji na muzykę (wrażliwości, umiejętności i zdolności muzycznych).

Pozostałe wyniki prac studentów prezentuje poniższa tabela.

Tabela 1. Wyniki odpowiedzi badanych studentów na pytanie „Kiedy dziecko kocha muzykę?”

Studenci studiów licencjackich, I rok	Liczba wskazań	Studenci studiów drugiego stopnia, I uz.	Liczba wskazań
rówieśnicy	19	aktywność własna	39
rodzina	18	nauczyciel	24
aktywność własna	13	rówieśnicy	16
nauczyciel muzyki	7	rodzina	14

Źródło: opracowanie własne

Wśród materiału zebranego z dwóch grup studentów można zauważyć różnice w doszukiwaniu się powodów rozbudzających pozytywne motywacje do muzyki wyrażone pozytywnymi uczuciami jej kochania. Rok pierwszy najważniejszą funkcję przypisuje rówieśnikom (19 wskazań), dalej rodzinie (18), aktywności własnej (znacznie mniej – 13), nauczycielowi (najmniej – 7 wskazań). Rolę nauczyciela w niedawno ukończonych szkołach studenci oceniają jako mało znaczącą, ale sami również nie przywiązują wagi do aktywności własnej. Są kierowani przez rodziców i ulegają sugestiom rówieśników.

Badania prac studentów studiów drugiego stopnia wykazały wielką rolę aktywności własnej (39 wskazań). Student wie, że na owoc swej pracy należy sumiennie pracować.

Ważną rolę przypisują osobie nauczyciela „mistrza”, który kształtuje postawę artystyczną ucznia wobec muzyki. Nieco rzadziej wskazywano na grupę rówieśników (16), a względem pierwszego kryterium „aktywności własnej” pozycja wpływu rówieśników na stosunek do muzyki jest niska. Najmniejszą rolę w nabywaniu kompetencji muzycznych odgrywa rodzina (14 wskazań). Być może studenci wyrazili własne poglądy, uwzględniające ich aktualną sytuację podczas studiów, w oddaleniu od rodziny (14 wskazań, najmniej).

Analiza zgromadzonego materiału dowodzi, że im kontakt ucznia z muzyką jest dojrzalszy, tym bardziej jego postępy w muzyce uzależnione są od aktywności własnej. Stąd duża różnica w typowaniu czynnika mającego największy wpływ na rozwój muzyczny ucznia: „rówieśnicy” i „aktywność własna” studentów pierwszego roku i studiów drugiego stopnia. Rola opinii rówieśników o szkole i nauczycielu muzyki jest bardzo ważna. Szkoda jednak, że w przypadku wskazań studentów licencjatu rola nauczyciela w rozbudzaniu uczuć do muzyki jest tak mało znacząca. Można sądzić, że nauczyciele nie przywiązują wagi do losów swoich podopiecznych, ich postępów dydaktycznych i miejsca muzyki wśród innych zainteresowań młodzieży szkolnej.